การพัฒนาสื่อที่เหมาะสมกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานครและจังหวัดแพร่

The Development of Appropriate Communication Media on Life Quality of Thai Elderly of Citizen in Bangkok and Phrae province.

วรนารถ ดวงอุดม[1]

Woranart Duang-udom[1]

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษารายการสื่อวิทยุ-โทรทัศน์ที่เหมาะสมกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในด้านต่างๆ 2) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบพฤติกรรมการรับสื่อ ประเภทของสื่อ ความต้องการสื่อ การตอบสนองของสื่อรายการวิทยุ วิทยุชุมชนและโทรทัศน์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุใน 2 จังหวัด คือ กรุงเทพมหานครและจังหวัดแพร่และเพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาสื่อรายการวิทยุ วิทยุชุมชน รายการโทรทัศน์ที่เหมาะสมต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุและการพัฒนาสื่อตัวอย่างที่เหมาะสมต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ โดยใช้วิธีวิจัยแบบผสมผสานทั้งการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ผลการศึกษาพบว่าคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุใน 2 จังหวัดมีทั้งที่เหมือนและแตกต่างกัน โดยส่วนใหญ่คุณภาพชีวิตด้านร่างกายเหมือนกัน ส่วนที่แตกต่างกัน คือ ด้านจิตใจ อารมณ์และสังคม พบว่าสื่อวิทยุ วิทยุชุมชน โทรทัศน์มีบทบาทต่อการพัฒนาชีวิตผู้สูงอายุ โดยรวมสื่อเพื่อผู้สูงอายุยังมีไม่เพียงพอและขาดความน่าสนใจ สื่อที่มีความเหมาะสมกับผู้สูงอายุควรสามารถตอบสนองการใช้ประโยชน์ของผู้สูงอายุในด้านต่างๆ ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้ประโยชน์ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สำหรับคุณลักษณะของผู้จัดรายการมีความสำคัญเช่นเดียวกันในงานวิจัยได้สรุปคุณลักษณะของผู้จัดรายการที่เหมาะสมไว้หลายประการ ประเภทของสื่อและระยะเวลาที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุทั้ง 2 จังหวัดมีทั้งส่วนที่เหมือนและแตกต่างกัน โดยกรุงเทพฯ ผู้สูงอายุใช้สื่อโทรทัศน์มากที่สุด ส่วนจังหวัดแพร่ใช้สื่อวิทยุมากที่สุด ส่วนระยะเวลาในการรับชมของผู้สูงอายุ พบว่า ทั้ง 2 จังหวัดมีความเห็นเหมือนกันในอันดับแรก โดยช่วงเวลาที่เหมาะสม คือ เวลาเช้า รองลงมามีความต่างกันในกรุงเทพฯ คือ เวลาเย็นและเวลาเช้ามืด ส่วนในจังหวัดแพร่ คือ หัวค่ำและช่วงเวลาเย็น นอกจากนี้งานวิจัยยังได้วิเคราะห์สื่อที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุทางด้านเนื้อหาของสื่อ โดยได้วิเคราะห์ประมวลทั้งเนื้อหาที่สอดคล้องกับความต้องการเนื้อหาที่สื่อควรระมัดระวังในการนำเสนอต่อครอบครัวและสังคมในประเด็นผู้สูงอายุและยังพบว่า การตอบสนองของภาครัฐและสื่อยังไม่ความสมดุลกับ

[1] สาขาวิชานิเทศศาสตร์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม

ความต้องการของสังคม การบูรณาการด้านสื่อและนโยบายที่เตรียมรองรับเพื่อก้าวสู่สังคมผู้สูงอายุยังไม่เพียงพอและควรให้มีสื่อสำหรับกลุ่มเป้าหมายที่เตรียมก้าวสู่วัยผู้สูงอายุด้วย

สำหรับแนวทางในการพัฒนาสื่อ ในงานวิจัยนี้ได้สรุปแนวทางการพัฒนาสื่อหลายด้านอย่างเป็นรูปธรรม ทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ แนวทางการพัฒนาด้านเนื้อหา พบว่า ควรเพิ่มสื่อและรายการวิทยุ วิทยุชุมชนและรายการโทรทัศน์ที่มีเนื้อหาสร้างสรรค์ต่อภาพลักษณ์เชิงบวกของผู้สูงอายุ เน้นความรักความผูกพันระหว่างผู้สูงอายุกับครอบครัว ความเอื้ออาทร แนวคิดแบบพอเพียง การดูแลสุขภาพ การเสนอความรู้ด้านกฎหมาย สิทธิของผู้สูงอายุใช้ในการติดต่อประสานงานแจ้งข่าวสาร มีรายการช่วยเหลือผู้สูงอายุในรูปแบบต่างๆ รวมทั้งศักยภาพของผู้สูงอายุ นอกจากนี้งานวิจัยยัง พบว่า แนวทางการพัฒนาสื่อวิทยุ ควรได้รับการพัฒนาทั้งด้านรายการ สาระ รูปแบบรายการ พิธีกร สำหรับแนวทางในการพัฒนาวิทยุชุมชนต้องการให้พัฒนาเนื้อหาให้สอดคล้องกับความต้องการเพิ่มขึ้น ควรเพิ่มคลื่นวิทยุชุมชนและรายการสำหรับผู้สูงอายุ ควรเพิ่มแนวทางการกระจายข้อมูลให้ครบถ้วน ด้านการพัฒนาสื่อตัวอย่าง พบว่า มีความเป็นไปได้ที่จะสนับสนุนให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในการผลิตสื่อในทุกขั้นตอนตามแนวคิดกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมและมีข้อเสนอแนะให้รัฐสนับสนุนนโยบาย งบประมาณและพัฒนาบุคลากรเพื่อสนับสนุนการพัฒนาสื่อเพื่อผู้สูงอายุ รวมทั้งสร้างความตระหนักแก่สังคม

คำสำคัญ: การพัฒนาสื่อ คุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ จังหวัดแพร่

Abstract

This research aims at studying the media such as radio and television which is suitable for improving the quality of life for the elderly in various fields, to compare the behavior of media exposure, types of media, need of media, response toward the media such as radio, community radio, and television to improve the quality of life of the elderly people in 2 provinces, Bangkok and Prae. Also to study the way to develop the media such as the radio, community radio, television programs which are suitable to improve the quality of life of the elderly people by using the research methods combined as quantitative and qualitative research.

The result of this study found that, the quality of life of the elderly people in Bangkok and Prae province are both similar and different. Most of the similarities are quality of life in terms of physical, while the differences are mental, emotional and social. The radio media, community radio and television have the role to develop the elderly people. In general the media for the elderly people are insufficient and not interesting. The suitable media for

elderly people shall response to the usage in the way of knowledge exchange. The characteristic of the presenter. In this research was defined the various suitable characteristics of the presenter. The type of media and suitable schedule for the elderly people in those 2 provinces are both similar and different: the elderly people in Bangkok mostly use the television, while the elderly people in Prae use the community radio.

The most suitable schedule of watching media for the elderly people, the result from both provinces are consensus in the morning schedule. While the other ranging results are different: in Bangkok the ranking from the evening and the early morning; in Prae the rank running from the early night time and the evening. The media analyzed in the term of contents which is suitable to the elderly people in accordance with their needs. The content that the media should concern while presenting to the family and society is the topic in elderly people. Besides, the response from the government and media are not balance with the needs in society, the integration of media and policy that prepared to the elderly people society is insufficient.

The media development is defined into the various way of media improvement for elderly people, both in quantitative and qualitative direction. The result shown that there should increase the media channel and the radio program, community radio, and television program, which content is creative to the positive image of the elderly people, especially the love, binding between their family and themselves, the generosity, the idea of sufficiency life, the health care concerns, the knowledge in laws and right of the elderly people to be used in communication the information, general help and support in various ways, including the capacity of the elderly people. Moreover, this research shows that the way of develop the media such as the radio should improve in the program, content, presenter. The way of develop the community radio needs to improve in content in accordance with the additional needs, also increase the channel and program for the elderly people and broaden the information. In terms of develop each media; it was found that there is possibility to support the elderly people to be the part of media producing in every step according to the communication involving. Furthermore, the suggestions to the government to support the policy and budget and personnel development for promoting the media development for the elderly people and creating awareness to the society.

Keywords: Media development, quality of life for senior citizens, Phrae province

ความสำคัญและที่มาของปัญหาการวิจัย

ผู้สูงอายุเป็นกลุ่มบุคคลที่มีความสำคัญต่อสังคม เนื่องจากผู้สูงอายุส่วนใหญ่เป็นผู้ที่ทำคุณประโยชน์ให้แก่สังคมและครอบครัวมายาวนาน ผู้สูงอายุในแต่ละประเทศจึงควรได้รับการดูแลและพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างต่อเนื่องทั้งด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกับครอบครัวและสังคมได้อย่างมีศักดิ์ศรี มีคุณค่า ปัจจุบันประเทศไทยประสบปัญหาเกี่ยวกับผู้สูงอายุเช่นเดียวกับที่เกิดขึ้นในประเทศอื่นๆ เนื่องจากประชากรผู้สูงอายุมีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว และจากการคาดการณ์ โดยสถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข และสถาบันวิจัยประชากรและสังคม (2546) คาดว่าในปี 2568 ผู้สูงอายุจะมีประชากรสูงขึ้นถึง 14.6 ล้านคนหรือ ร้อยละ 21 ของประชากรทั้งหมด และมีแนวโน้มที่ประชากรสูงอายุจะเพิ่มขึ้นอีกประมาณ ร้อยละ 40 ในอีกประมาณ 20–30 ปี ข้างหน้าและจำนวนวันที่ผู้สูงอายุจะใช้ในการพักรักษาตัวในสถานพยาบาลจะเพิ่มสูงเกือบถึงร้อยละ 80 (นภาพร ชโยวรรณ ,2535 อ้างใน วิพรรณ ประจวบเหมาะ, 2547: 16)

สังคมไทยยังให้ความสำคัญต่อผู้สูงอายุน้อย ผู้สูงอายุจำนวนมากมีฐานะยากจนจึงขาดการได้รับการดูแลสุขภาพ ทั้งทางร่ายกาย จิตใจ อย่างเหมาะสมทำให้ไม่สามารถหารายได้และมีอัตราการเจ็บป่วยด้วยโรคเรื้อรัง ซึ่งต้องใช้เวลาและทุนทรัพย์ในการรักษาพยาบาลอย่างมาก ผู้สูงอายุจึงกลายเป็นกลุ่มบุคลากรที่เป็นภาระของสังคมและครอบครัว นอกจากนี้ผู้สูงอายุและครอบครัวส่วนใหญ่ยังขาดการเรียนรู้เพื่อเตรียมรับสภาพปัญหาดังกล่าว ประกอบกับรัฐมีข้อจำกัดทั้งด้านการจัดสวัสดิการสังคม การสงเคราะห์ การบริการสุขภาพ ทั้งด้านงบประมาณ บุคลากร วัสดุอุปกรณ์และสถานที่ จึงทำให้ไม่สามารถให้บริการแก่ผู้สูงอายุอย่างทั่วถึง ส่วนผู้สูงอายุที่ยังมีศักยภาพสามารถช่วยเหลือตนเองและมีความรู้ประสบการณ์ทำหน้าที่เป็นคลังสมองแก่สังคมได้ก็ยังขาดการบริหารจัดการที่จะส่งเสริมให้มีโอกาสได้ดำเนินกิจกรรมอันผลประโยชน์เพื่อสังคม

การสื่อสารเป็นเครื่องมือสำคัญที่มีบทบาทต่อการขับเคลื่อนประเด็นทางนโยบาย และสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างความตระหนักต่อความสำคัญของปัญหาของผู้สูงอายุในมิติต่างๆ สื่อสำหรับผู้สูงอายุไทยนั้นยังขาดแคลนอยู่มากทั้งในเมืองและชนบท โดยเฉพาะอย่างยิ่งสื่อมวลชนรายการที่เผยแพร่ผ่านสื่อหลัก เช่น รายการวิทยุและรายการโทรทัศน์ต่างๆ ยังมีน้อยและขาดความน่าสนใจ

ดังนั้นการวิจัยด้านการพัฒนาสื่อเพื่อให้มีความเหมาะสมกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเร่งดำเนินการ และเพื่อให้งานวิจัยได้มีส่วนในการกระตุ้นให้ภาครัฐและเอกชนได้ผลิต สนับสนุนการจัดทำรายการเพื่อผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ สอดคล้องกับความต้องการและพฤติกรรมการรับสื่อของผู้สูงอายุเพิ่มขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษารายการสื่อวิทยุ–โทรทัศน์ที่เหมาะสมกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในด้านต่างๆ

2.เพื่อศึกษาเปรียบเทียบพฤติกรรมการรับสื่อ ประเภทของสื่อ ความต้องการสื่อของสื่อรายการวิทยุ วิทยุชุมชนและโทรทัศน์เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุใน 2 จังหวัด (กรุงเทพมหานครและจังหวัดแพร่) และการตอบสนองของสื่อ

3. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาสื่อรายการวิทยุ วิทยุชุมชนและรายการโทรทัศน์ที่

เหมาะสมต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ และการพัฒนาสื่อตัวอย่างที่เหมาะสมต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ

ขอบเขตของการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ในส่วนของการวิจัยเชิงปริมาณ ประชากรเป็นกลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุอยู่ในเขตพื้นที่อำเภอเด่นชัย จังหวัดแพร่ จาก 5 ตำบลจำนวน 200 คน และประชากรที่เป็นผู้สูงอายุจาก 15 ชุมชนในเขตจตุจักรจำนวน 200 คน สำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญมีหลายกลุ่ม ทั้งผู้สูงอายุ ผู้บริหารและผู้จัดรายการสื่อ ตัวแทนผู้บริหารและเจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตัวแทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ ตัวแทนภาคธุรกิจเอกชนและอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย

ตัวแปรอิสระ (Independent variable) ได้แก่ ผู้ส่งสารและช่องทางการสื่อสาร เช่น รายการวิทยุกระจายเสียง/วิทยุชุมชน และรายการวิทยุโทรทัศน์ ที่มีความเหมาะสมกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ (สื่อจากส่วนกลางกรุงเทพมหานคร สื่อระดับจังหวัดและสื่อวิทยุชุมชน)

ตัวแปรตาม (Dependent variable) ได้แก่ พฤติกรรมและความต้องการสื่อเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ศึกษาเปรียบเทียบใน 2 จังหวัด (กรุงเทพมหานคร และจังหวัดแพร่)

สมมติฐานของการวิจัย

ผู้สูงอายุใน 2 จังหวัด (กรุงเทพมหานครและจังหวัดแพร่) มีพฤติกรรมการรับสื่อ ประเภทของสื่อ ความต้องการสื่อของสื่อรายการวิทยุ วิทยุชุมชนและโทรทัศน์เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและการตอบสนองของสื่อแตกต่างกัน

วิธีดำเนินการวิจัย

เป็นการวิจัยโดยวิธีผสมผสานระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยเลือกพื้นที่วิจัยในเขตจตุจักร กรุงเทพมหานครและอำเภอเด่นชัย จังหวัดแพร่ เนื่องจากมีผู้สูงอายุเป็นจำนวนมาก เป็นพื้นที่นำร่องที่องค์ปกครองส่วนท้องถิ่นให้ความสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุและพัฒนาสื่อเพื่อผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัยนี้แบ่งเป็น 2 ส่วน คือ ในการวิจัยเชิงคุณภาพ ประชากรแบ่งเป็น 7 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ 1 ตัวแทนแกนนำผู้สูงอายุในพื้นที่วิจัยทั้ง 2 จังหวัดเป้าหมาย รวมจำนวน 80 คน กลุ่มที่ 2 ตัวแทนผู้บริหารและผู้จัดรายการสื่อวิทยุกระจายเสียง วิทยุชุมชน และวิทยุโทรทัศน์ หน่วยงานสื่อภาครัฐและชุมชน จำนวน 12 คน กลุ่มที่ 3 ตัวแทนผู้บริหารและเจ้าหน้าที่องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น นายกเทศมนตรีฯ รองนายกเทศมนตรีฯ ประธานสภาเทศบาลตำบล สมาชิกสภาเทศบาล สมาชิกสภาจังหวัดแพร่ จำนวน 6 คน กลุ่มที่ 4 ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ เช่น พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด สาธารณสุข และอื่นๆ ทั้ง 2 จังหวัด จำนวน 16 คน กลุ่มที่ 5 คือ ตัวแทนภาคธุรกิจเอกชน ผู้สนับสนุนรายการ และทำธุรกิจสินค้าสำหรับผู้สูงอายุ จำนวน 5 คน กลุ่มที่ 6 ตัวแทนชุมชน อสม. ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ประธานชุมชนทั้งสองจังหวัด ตัวแทนกลุ่มอาชีพผู้สูงอายุ ตัวแทนองค์กรผู้สูงอายุในระดับจังหวัด อำเภอ เทศบาลตำบล และตำบล จำนวน 30 คน และกลุ่ม ที่ 7 คือ ตัวแทนครอบครัวและผู้ดูแลผู้สูงอายุ จำนวน 6 คน

ในส่วนการวิจัยเชิงปริมาณ ประชากรที่ศึกษาเป็น กลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุทั้งสองจังหวัด จำนวนรวม 400 คน กลุ่มตัวอย่างกรุงเทพมหานคร จำนวน 200 คน เป็นหญิง 120 คน ชาย 80 คน

กลุ่มตัวอย่างในจังหวัดแพร่ จำนวน 200 คน หญิง 104 คน ชาย 96 คน

ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลนำเครื่องมือซึ่งได้ผ่านการตรวจสอบคุณภาพ ทำการเก็บรวบรวมภาคสนาม ดำเนินการเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus Group) การสังเกตและการวิเคราะห์เอกสาร รวมทั้งจัดเวทีระดมความคิดโดยเชิญผู้ที่เกี่ยวข้องเข้าร่วม

ผลการวิจัย

คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุใน 2 จังหวัด มีทั้งที่เหมือนและแตกต่างกัน โดยส่วนใหญ่คุณภาพชีวิตด้านร่างกายเหมือนกันส่วนที่แตกต่างกันคือ ด้านจิตใจ อารมณ์และสังคม พบว่าสื่อวิทยุ วิทยุชุมชน โทรทัศน์ มีบทบาทต่อการพัฒนาชีวิตผู้สูงอายุ โดยรวมสื่อเพื่อผู้สูงอายุยังมีไม่เพียงพอและยังขาดความน่าสนใจสื่อที่มีความเหมาะสมกับผู้สูงอายุควรสามารถตอบสนองการใช้ประโยชน์ของผู้สูงอายุในด้านต่างๆ ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้ประโยชน์ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สำหรับคุณลักษณะของผู้จัดรายการมีความสำคัญเช่นเดียวกัน ในงานวิจัยได้สรุปคุณลักษณะของผู้จัดรายการที่เหมาะสมไว้หลายประการ ประเภทของสื่อและระยะเวลาที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุทั้ง 2 จังหวัด มีทั้งส่วนที่เหมือนและแตกต่างกันโดยกรุงเทพฯ ผู้สูงอายุใช้สื่อโทรทัศน์มากที่สุด ส่วนจังหวัดแพร่ใช้สื่อวิทยุมากที่สุด ส่วนระยะเวลาในการรับชมของผู้สูงอายุ พบว่า ทั้ง 2 จังหวัดมีความเห็นเหมือนกันในอันดับแรก โดยช่วงเวลาที่เหมาะสมคือ เวลาเช้า รองลงมามีความต่างกันในกรุงเทพฯ คือ เวลาเย็น และเวลาเช้ามืด ส่วนในจังหวัดแพร่ คือ หัวค่ำและช่วงเวลาเย็น นอกจากนี้งานวิจัยยังได้วิเคราะห์สื่อที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุทางด้านเนื้อหาของสื่อ โดยได้วิเคราะห์ประมวลทั้งเนื้อหาที่สอดคล้องกับความต้องการ เนื้อหาที่สื่อควรระมัดระวังในการนำเสนอต่อครอบครัวและสังคมในประเด็นผู้สูงอายุและยังพบว่าการตอบสนองของภาครัฐและสื่อยังไม่ความสมดุลกับความต้องการของสังคม การบูรณาการด้านสื่อและนโยบายที่เตรียมรองรับเพื่อก้าวสู่สังคมผู้สูงอายุยังไม่เพียงพอ และควรให้มีสื่อสำหรับกลุ่มเป้าหมายที่เตรียมก้าวสู่วัยผู้สูงอายุด้วย

สำหรับแนวทางในการพัฒนาสื่อในงานวิจัยนี้ได้สรุปแนวทางการพัฒนาสื่อหลายด้านอย่างเป็นรูปธรรม ทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ แนวทางการพัฒนาด้านเนื้อหา พบว่าควรเพิ่มสื่อและรายการวิทยุ วิทยุชุมชนและรายการโทรทัศน์ที่มีเนื้อหาสร้างสรรค์ต่อภาพลักษณ์เชิงบวกของผู้สูงอายุเน้นความรักความผูกพันระหว่างผู้สูงอายุกับครอบครัว ความเอื้ออาทร แนวคิดแบบพอเพียง การดูแลสุขภาพ การเสนอความรู้ด้านกฎหมาย สิทธิของผู้สูงอายุใช้ในการติดต่อประสานงานแจ้งข่าวสาร มีรายการช่วยเหลือผู้สูงอายุในรูปแบบต่างๆ รวมทั้งศักยภาพของผู้สูงอายุ นอกจากนี้งานวิจัยยังพบว่าแนวทางการพัฒนาสื่อวิทยุ ควรได้รับการพัฒนาทั้งด้านรายการ สาระ รูปแบบรายการพิธีกร สำหรับแนวทางในการพัฒนาวิทยุชุมชน ต้องการให้พัฒนาเนื้อหาให้สอดคล้องกับความต้องการเพิ่มขึ้น ควรเพิ่มคลื่นวิทยุชุมชนและรายการสำหรับผู้สูงอายุ ควรเพิ่มการกระจายข้อมูลให้ครบถ้วน ด้านการพัฒนาสื่อตัวอย่าง พบว่ามีความเป็นไปได้ที่จะสนับสนุนให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในการผลิตสื่อในทุกขั้นตอน ตามแนวคิดกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมและมีข้อเสนอแนะให้รัฐสนับสนุนนโยบาย งบประมาณและพัฒนาบุคลากรเพื่อสนับสนุนการพัฒนาสื่อเพื่อผู้สูงอายุ รวมทั้งสร้างความตระหนักแก่สังคม

อภิปรายผลการวิจัย

งานวิจัยนี้ได้นำแนวคิดของ เดวิด เค เบอร์โล มาประกอบการวิเคราะห์ในกระบวนการสื่อสาร คือ ผู้ส่งสารซึ่งในที่นี้หมายถึง เจ้าหน้าที่รัฐในหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ ทั้งระดับปฏิบัติและระดับนโยบาย สื่อมวลชนทั้งระดับส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น ที่เกี่ยวข้องกับรายการวิทยุโทรทัศน์ วิทยุกระจายเสียง และวิทยุชุมชน สำหรับการวิเคราะห์สารเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุนั้น คณะวิจัยทำการวิเคราะห์ทั้งด้านเนื้อหา รูปแบบ วิธีการ ช่องทางการสื่อสารที่หลากหลาย และการเข้าถึงผู้รับสาร สำหรับผู้รับสาร วิเคราะห์ทั้งด้านความรู้ ทัศนคติ ระบบสังคมและวัฒนธรรมของผู้สูงอายุ ทั้งในชนบทและในเมือง ในพื้นที่วิจัยในเขตจตุจักร กรุงเทพมหานครและอำเภอเด่นชัย จังหวัดแพร่ เพื่อเปรียบเทียบพฤติกรรมการรับสื่อทั้งด้านที่เหมือนกันและแตกต่างกัน

ผลการวิจัยพบว่า รายการสื่อเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุที่มีคุณภาพยังไม่เพียงพอในด้านเชิงปริมาณ ส่วนที่เพียงพอเป็นสื่อลักษณะทั่วไป และยังไม่สามารถตอบสนองต่อกลุ่มผู้สูงอายุได้อย่างหลากหลาย นอกจากนี้สื่อทางเลือกเพื่อผู้สูงอายุยังไม่เพียงพอทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพเช่นเดียวกัน การบูรณาการของหน่วยงานผู้ส่งสารในระดับต่างๆ ที่ตระหนักถึงภารกิจนี้ ยังมีไม่มากนัก และเมื่อวิเคราะห์ โดยใช้แนวคิดและทฤษฎีสำนักหน้าที่นิยม และทฤษฎีอิทธิพลของสื่อมวลชนต่อสังคมประกอบการวิเคราะห์ พบว่า แนวคิดการกำหนดวาระข่าวสารสำหรับผู้สูงอายุ สำหรับสื่อมวลชนไทยยังมีบทบาทต่อการกำหนดประเด็นผู้สูงอายุเป็นวาระแห่งชาติน้อย ในขณะที่หน่วยงานภาครัฐในระดับนโยบายตระหนักถึงความสำคัญและความจำเป็นระดับหนึ่ง แต่ขาดการบูรณาการและขับเคลื่อนอย่างเป็นระบบ กลไกที่มีอยู่ยังไม่เข้มแข็ง นอกจากนี้เมื่อวิเคราะห์โดยใช้แนวคิดการเรียกร้องผ่านสื่อมวลชน พบว่า ในสภาพการณ์ปัจจุบัน ผู้สูงอายุและผู้ที่เกี่ยวข้องยังเรียกร้องเพื่อให้รัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องผลิตสื่อเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสอดคล้องกับความต้องการของผู้สูงอายุผ่านสื่อมวลชนน้อย การผลิตรายการอาจขึ้นอยู่กับนโยบายและความสนใจของสื่อเป็นด้านหลัก การนำเสนอโดยนำทัศนคติที่เน้นความสงสารต่อผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้งเป็นด้านหลัก โดยไม่ได้นำเสนอมิติอื่นๆ ให้ครอบคลุม เช่น ศักยภาพของผู้สูงอายุที่มีคุณค่าต่อสังคมในด้านต่างๆ และสิทธิที่ควรได้รับในด้านต่างๆ สำหรับการเข้าถึงสื่อรายการวิทยุ วิทยุชุมชน และโทรทัศน์ พบว่าการเข้าถึงสื่อของผู้สูงอายุยังมีข้อจำกัดหลายด้านทั้งด้านอายุ ความรู้ ภาษา ประสบการณ์ในการเรียนรู้เทคโนโลยีสมัยใหม่ รวมทั้งเวลาในการรับสื่อที่เหมาะสม งานวิจัยพบว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่ ไม่สามารถเข้าถึงสื่ออินเตอร์เน็ตด้วยตนเองต้องให้ครอบครัวช่วย

งานวิจัยพบว่า งานวิจัยนี้สามารถพัฒนาต่อยอดได้ว่า สถานีวิทยุชุมชนที่บริหารจัดการโดยการมีส่วนร่วมของอสม.และชุมชน ภายใต้การสนับสนุนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งในที่นี้หมายถึง เทศบาลตำบลเด่นชัย ที่ประสบความสำเร็จ ควรมีรูปแบบการบริหารจัดการอย่างไร นอกจากนี้เมื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบผลวิจัยนี้ กับงานวิจัย เรื่องการศึกษาผลของการใช้ความพึงพอใจ ความต้องการ และความคาดหวังของชุมชนในจังหวัดบุรีรัมย์ในการใช้สื่อวิทยุชุมชน พบว่ากลุ่มผู้อายุในพื้นที่วิจัยในจังหวัดแพร่ต้องการใช้ประโยชน์ ที่มีผลทั้งระยะสั้นและระยะยาวและในส่วนของกรุงเทพมหานครต้องการวิทยุชุมชนน้อยกว่าจังหวัดแพร่ โดยผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานครต้องการใช้โทรทัศน์มากกว่า โดย

ทั้งสองจังหวัดในงานวิจัยนี้มีความแตกต่างตรงที่ต้องการผลระยะยาวในการปลูกฝังทัศนคติเชิงบวกต่อผู้สูงอายุทั้งต่อครอบครัว สื่อ ชุมชนและสังคมทั้งในระยะสั้น และระยะยาวด้วย

ผลงานวิจัยนี้ในส่วนของกรุงเทพมหานครพบว่า มีความสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง การพัฒนาวีดิทัศน์ เรื่อง “การดูแลและส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงวัย” สำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์คนชราวาสนะเวศน์ฯ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (สุมาลี สังข์ศรี, 2540: 75) คือ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ต้องการความรู้ ข้อมูลข่าวสารในแต่ละด้านจากโทรทัศน์มากที่สุด รองลงมาเป็นสื่อบุคคลหรือสื่อสิ่งพิมพ์สลับกันและวิทยุ ตามลำดับ และพบว่าในปัจจุบันรายการโทรทัศน์สำหรับกลุ่มผู้ชมที่เป็นผู้สูงอายุเป็นการเฉพาะมีอยู่น้อยมาก โดยเฉพาะรายการที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับด้านสุขภาพและด้านอื่นๆ ที่เป็นประโยชน์กับผู้สูงอายุโดยตรง อีกทั้งผู้ชมรายการโทรทัศน์ก็ไม่สามารถกำหนดเวลาที่จะรับชมรายการได้เองตามความสะดวก และยังพบว่าสื่อโทรทัศน์เป็นสื่อที่มีค่าใช้จ่ายสูง ราคาแพง ในงานวิจัยนี้มีข้อเสนอให้ใช้สื่อซีดี และวีดีทัศน์ซึ่งเป็นสื่อเล็กที่มีค่าใช้จ่ายราคาถูก มาเสริม ซึ่งสามารถชมซ้ำได้

ผลการศึกษามีความสอดคล้องกับผลการศึกษาของ ภูมิ โชคเหมาะและคณะ (2552) เรื่อง กฎหมายการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในประเทศไทย ในส่วนที่ผู้สูงอายุมีความต้องการให้รัฐส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุให้ดีขึ้น และมีความต้องการความรู้ด้านกฎหมายส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุที่จะมีในอนาคตเช่นเดียวกัน โดยงานวิจัยด้านกฎหมายฯ เน้นต้องการให้มีกฎหมาย ส่วนงานวิจัยนี้เน้นการต้องการใช้ประโยชน์และเผยแพร่กฎหมายในสื่อ อนึ่ง ผลงานวิจัยนี้ยังเป็นการสนับสนุนข้อเสนอแก่งานวิจัยดังกล่าว ในส่วนของความต้องการของผู้สูงอายุด้าน การส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุเช่น เสนอให้เพิ่มเบี้ยยังชีพให้เพียงพอมากขึ้น และสม่ำเสมอ รวมทั้งการรักษาพยาบาลฟรี เนื่องจากงานวิจัยนี้พบว่าผู้สูงอายุในจังหวัดแพร่เมื่อป่วย ค่าใช้จ่ายครอบครัวต้องรับผิดชอบเองเป็นส่วนใหญ่

นอกจากนี้ยังพบว่า งานวิจัยนี้มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ กำจร หลุยยะพงศ์ (2554) เรื่อง การสื่อสารกับวาทกรรมอัตลักษณ์ผู้สูงอายุในสังคมไทย คือ ผู้สูงอายุและผู้ให้ข้อมูลสำคัญส่วนใหญ่พยายามปฏิเสธวิธีคิดที่มองว่าผู้สูงอายุอ่อนแอ และพึ่งพิงผู้อื่น มาเป็นการสร้างเนื้อหาเชิงบวก มุ่งสื่อสารศักยภาพของผู้สูงอายุและภูมิปัญญาไปยังสังคมวงกว้าง และคนทั่วไป และเห็นว่าผู้สูงอายุจะต้องสร้างเครือข่ายให้เข้มแข็ง โดยร่วมกับองค์กรอื่นๆ ทั้งภาครัฐ เอกชน ชุมชน เพื่อให้ได้รับการสื่อสารข้อมูลข่าวสาร และสามารถกำหนดทิศทางอัตลักษณ์และเนื้อหาในการสื่อสารที่เหมาะสมกับตน โดยไม่ถูกกำหนดโดยสังคมและสถาบันอื่นๆ ที่มีอำนาจเหนือกว่าแต่ฝ่ายเดียว

ข้อเสนอแนะการวิจัย

ข้อเสนอแนะต่อภาครัฐ

1. รัฐควรกำหนดนโยบายในการส่งเสริมรายการสื่อวิทยุ สื่อวิทยุชุมชนและสื่อโทรทัศน์ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ในด้านต่างๆ ให้ชัดเจนเพิ่มขึ้นทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยให้ผู้สูงอายุได้มีส่วนร่วมในการผลิตและเผยแพร่สื่อ ควรกระจายสื่อให้เข้าถึงผู้สูงอายุเพิ่มขึ้น รวมทั้งเผยแพร่สื่อที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับธรรมะเพิ่มขึ้น

2. รัฐควรกำหนดแนวทางในการผลักดันสื่อเพื่อผู้สูงอายุในทุกระดับ โดยสร้างความตระหนักแก่สังคม และบูรณาการหน่วยงานภาครัฐ

ที่เกี่ยวข้อง ภาคเอกชน และชุมชนเพราะคนในชุมชนเข้าใจสภาพการณ์และความต้องการของผู้สูงอายุในชุมชนดีโดยผ่านการจัดรายการวิทยุชุมชน รวมทั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

3. รัฐควรเลือกใช้สื่อที่เหมาะสมในการสื่อสารกับผู้สูงอายุ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสื่อโทรทัศน์และสื่อวิทยุ ทั้งนี้เพราะสื่อโทรทัศน์ ทำให้ผู้สูงอายุสามารถรับรู้ข้อมูลได้จากการฟังและการมองเห็น คนไม่มีความรู้ก็สามารถเข้าถึงได้ สำหรับสื่ออินเตอร์เน็ต เนื่องจากผู้สูงอายุส่วนใหญ่ในชุมชนไม่มีความรู้ในการใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ ทำให้ไม่สามารถรับรู้ข้อมูลข่าวสารผ่านอินเตอร์เน็ตได้ด้วยตนเอง รวมทั้งพัฒนาสื่อวิทยุชุมชนให้มีความชัดเจนของการกระจายเสียง ไม่มีคลื่นแทรก

4. รัฐควรบูรณาการการผลิตสื่อเพื่อผู้สูงอายุ โดยบูรณาการให้กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ซึ่งเป็นหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบด้านสวัสดิการผู้สูงอายุ ทำหน้าที่ผลิตเนื้อหาที่จำเป็นและเกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุในการเผยแพร่ ข้อมูลสารสนเทศในภาพรวม งานวิจัย และอื่นๆ ให้แก่หน่วยงานต่างๆ

5. รัฐจัดสรรเวลาในสถานีและคลื่นความถี่ต่างๆ ให้จัดทำรายการเพื่อผู้สูงอายุ อย่างชัดเจน โดยกำหนดเป็นสัดส่วนเวลาของแต่ละสถานีวิทยุและโทรทัศน์ ทั้งนี้เพราะหากปล่อยให้มีการกำหนดเองโดยเสรี สถานีก็จะถูกครอบงำด้วยภาคธุรกิจเอกชนทำให้ผู้สูงอายุ ซึ่งไม่ถือเป็นผู้บริโภคหลักของสถานีวิทยุโทรทัศน์ ไม่สามารถได้รับการให้ความสำคัญที่จะต้องผลิตรายการจากกลุ่มเป้าหมายนี้และควรให้ความสำคัญต่อผู้สูงอายุได้รับข่าวสารเท่าเทียมกัน ทั่วถึงกัน

6. รัฐควรสนับสนุนงบประมาณเพื่อให้กลุ่มผู้สูงอายุและครอบครัว สามารถผลิตสื่อเล็กๆ โดยกลุ่มและชุมชน ควบคู่กับการใช้สื่อมวลชน เนื่องจากสื่อมวลชนต้องใช้งบประมาณสูงมาก แต่สื่อเล็ก เช่น ซีดี หรือสื่อวีดีทัศน์ สามารถผลิตได้อย่างหลากหลาย และกว้างขวาง ถึงแม้ว่าสื่อ CD, VCD หรือสื่อวีดีทัศน์จะสามารถกระจายได้ในขอบเขตจำกัด แต่หากทำได้อย่างหลากหลายและมีการกระจายตัว อย่าง–กว้างขวาง ก็จะทำให้การกระจายสื่อและผลิตสื่อประสบความสำเร็จ ทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ

ข้อเสนอแนะต่อผู้ผลิตสื่อ

1. ผู้ผลิตควรเห็นความสำคัญของผู้สูงอายุเพิ่มขึ้น และให้การสนับสนุนรายการที่มีกลุ่มเป้าหมายเป็นผู้สูงอายุ

2. ผู้ผลิตควรส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในรายการต่างๆ อาจจะมีการนำแขกรับเชิญบุคคลที่ประสบความสำเร็จในชีวิตมาให้แง่คิดในการดำเนินชีวิต รวมทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่น

บรรณานุกรม

กาญจนา แก้วเทพ กำจร หลุยยะพงศ์ รุจิรา สุภาษา วีรพงษ์ พลนิกรกิจ. (2543). **สื่อเพื่อชุมชน: การประมวลองค์ความรู้.** กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

กาญจนา แก้วเทพ และคณะ. (2545). **การสื่อสารชุมชน.** กรุงเทพมหานคร : บริษัทโรงพิมพ์ศาลาแดงจำกัด.

วิพรรณ ประจวบเหมาะ. (2547). **การพัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบายในเวทีสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ: ประเด็นการค้าบริการที่เกี่ยวเนื่องกับสุขภาพ.** กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

สุมาลี สังข์ศรี. (2545). **การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในสังคมไทยด้านการรับการศึกษาความรู้ข่าวสารข้อมูล.**

เสกสรร พรหมพิทักษ์. (2549). **แนวทางการพัฒนาวิทยุชุมชนเพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชนจังหวัดบุรีรัมย์.** วารสารนิเทศศาสตร์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศการสื่อสาร. (2542–2552). **สถิติประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป ของประเทศไทย.** สำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.